

Social ends, social means and social innovation understanding

ดร.สุนทร คุณชัยมั่ง

รองคณบดีฝ่ายสื่อสารองค์กรและพันธกิจสังคม

วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

10 มิถุนายน 2563

การทำความเข้าใจเรื่องนวัตกรรมสังคม มักจะพบความเกี่ยวข้องทั้งกับ social ends กับ social means ที่มีการนำมาใช้ประกอบการอธิบายนิยามและความเกี่ยวข้องของนวัตกรรมสังคม ทั้งสองเรื่องต่างเป็นการนำเอาความใหม่ของผลิตภัณฑ์ บริการ หรือกระบวนการอย่างใดอย่างหนึ่งไปรวมแก้ไขปัญหาของสังคม (social problem solving) โดย social ends จะถูกใช้อธิบายประกอบนวัตกรรมสังคมที่เกิดขึ้นจากการนำเอาผลิตภัณฑ์ บริการ และกระบวนการที่มีอยู่หรือที่สร้างขึ้นใหม่ไปใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาสังคม เช่น การนำเอาบริการและเครือข่ายของโทรศัพท์เคลื่อนที่ ระบบบริการของธนาคารอิเล็กทรอนิกส์ และร้านค้าชุมชนในชนบททางไกลรวมเป็นเครือข่ายของข้อมูลและการบริการเข้าด้วยกัน เพื่อจัดเป็นบริการทางการเงินของ MPESA ซึ่งทำให้เกษตรกรในชนบทที่ส่งผลิตผลทางการเกษตรไปขายในเมืองต่างๆ สามารถใช้บริการรับเงินผ่านระบบธนาคารอิเล็กทรอนิกส์ได้ และหากมีความจำเป็นที่จะใช้เงินสด ก็สามารถจะไปขอเบิกจากร้านค้าชุมชน (ที่เข้าร่วมบริการ) ในชุมชนของตน โดยไม่ต้องเดินทางเพื่อไปเบิกเงินสดจากธนาคารที่มักจะมีสาขาตั้งเพียงแต่ในเมือง การอธิบายถึงนวัตกรรมสังคมโดยเน้นไปยังส่วนที่เป็น social ends นี้ จะเป็นแนวทางหลักการทำความเข้าใจต่อนวัตกรรมสังคมที่มุ่งเน้นตามผลผลิต และผลลัพธ์ที่มีต่อสังคมของการปฏิบัติการด้านเทคโนโลยีที่มีการสร้างสรรค์ขึ้นว่า ไปมีส่วนต่อการจัดการแก้ไขปัญหาสังคมอย่างไร หรือที่เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า social innovation as technological innovation

แต่กรณีของ social means จะเป็นการอธิบายถึงความใหม่ของผลิตภัณฑ์ บริการ หรือกระบวนการที่ไปแก้ไขปัญหาของสังคมในมิติที่แตกต่างออกไป โดยจะให้ความสำคัญต่อการที่ผู้คนในสังคมมีส่วนร่วมสร้างสรรค์ความใหม่ของผลิตภัณฑ์ บริการ หรือกระบวนการนั้นก่อนแล้วมีการนำเอาผลิตภัณฑ์ บริการ หรือกระบวนการนั้นไปใช้แก้ไขปัญหาสังคม เช่น การปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการขยะของชุมชนที่เมืองคามิคัตสึ จังหวัดโทคุชิมะ (เกาะคิวชู) ของญี่ปุ่น ที่เปลี่ยนการจัดการขยะของเมืองจากระบบเดิมที่มีถังขยะหน้าบ้าน มีรถเก็บขยะของเทศบาลไปเก็บเป็นงานประจำของเทศบาลแล้วนำไปเผาและฝังกลบ ไปสู่การจัดแยกขยะโดยครัวเรือนร่วมกับเทศบาล เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างการสร้างวิถีปฏิบัติใหม่ของคนในสังคมกับการทำงานตามหน้าที่ของเทศบาล โดยเริ่มต้นจากครัวเรือนมีการแยกขยะเปียกกับขยะแห้ง ขยะเปียกไปใช้เป็นวัตถุดิบทำปุ๋ยอินทรีย์ของครัวเรือน (ชุมชนคามิคัตสึ เป็นชุมชนชนบทที่ยังมีงานเกษตรกรรม) ขยะแห้งก็จัดแยกเป็นชนิดต่างๆตามรายการของผลิตภัณฑ์รีไซเคิล แล้วให้แต่ละครัวเรือนนำไปส่งที่ศูนย์รวบรวมของเทศบาล เพื่อขายเป็นวัตถุดิบรีไซเคิล เป็นร้านสินค้ามือสอง (เป็นกิจการแบบวิสาหกิจเพื่อสังคมที่เปิดขึ้นใหม่เรียกว่า Kuru Kuru Shop (แปลว่ารีไซเคิล) รวมทั้งนำบางส่วนไปใช้ใหม่ ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงของสังคมในการจัดการขยะของชุมชนที่เมืองคามิคัตสึนี้ จะมีทั้งการเปลี่ยนแปลงในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน

ในระดับครัวเรือน จะเห็นได้จากแต่ละครัวเรือน ยินดีที่จะจัดแยกขยะ และนำขยะรีไซเคิลไปส่งที่ศูนย์ของเทศบาลแทนการจัดการขยะแบบเดิม การเปลี่ยนแปลงนี้ในโครงสร้างของสังคมจะเป็นการเปลี่ยนโดยกฎกติกา (regulation) และการเปลี่ยนวิถีของการจัดการขยะของเมืองที่เปลี่ยนจากงานที่เป็นความรับผิดชอบของเทศบาล ไปเป็นงานที่ทำร่วมกันระหว่างครัวเรือนและเทศบาล ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในระดับปทัสถานทางสังคม (norms) ของชุมชน จึงเท่ากับว่า ความใหม่หรือนวัตกรรมสังคมที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของเมืองคามิคัตสึ ที่ทำให้เมืองที่บรรลุต่อเป้าหมายของ zero waste city นั้น เป็นผลมาจากการปรับเปลี่ยนกระบวนการทางสังคมเป็นเงื่อนไขสำคัญ แล้วกระบวนการที่สังคมที่เกิดขึ้นใหม่นี้ จึงไปร่วมสร้างความใหม่ของเมืองให้เป็นไปตามกรอบของ zero waste city ซึ่งมีนัยของสำคัญต่อการจัดการทั้งสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมตามแนวทางของการพัฒนาเมืองที่ยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป social ends and social means ต่างเป็นกระบวนการอธิบายเพื่อทำความเข้าใจต่อการปฏิบัติการของนวัตกรรมสังคม (social innovation practices) ต่างเป็นเครื่องมือสำหรับการทำความเข้าใจในความสามารถของนวัตกรรมสังคม ที่ไปแก้ไขปัญหาสังคมที่ไม่เคยได้รับการแก้ไขมาก่อน โดยแบบแผนการอธิบายของ social ends มุ่งที่แสดงถึงผลลัพธ์ของความใหม่ของผลิตภัณฑ์ บริการ และกระบวนการเป็นหลัก ในขณะที่ social means จะแสดงความสามารถของกระบวนการทางสังคมที่มีส่วนร่วมสร้างความใหม่ที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาของสังคมจนเป็นผลสำเร็จ

.....

หมายเหตุ

ปรับปรุงจากเอกสารนำเสนอในโครงการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 ประจำปีการศึกษา 2561 “นวัตกรรมสังคมกับการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และภูมิภาคอาเซียน”, 31 พฤษภาคม 2562 ณ อาคาร Student Center (ตึก 6) ห้อง Auditorium 6-200